

Brane Lamut*

RAZSTAVA: MED DRAVO IN MURO – PREDSTAVITEV ARHEOLOŠKE DEDIŠČINE OBMEJNIH OBČIN PRLEKIJE IN MEDŽIMURJA

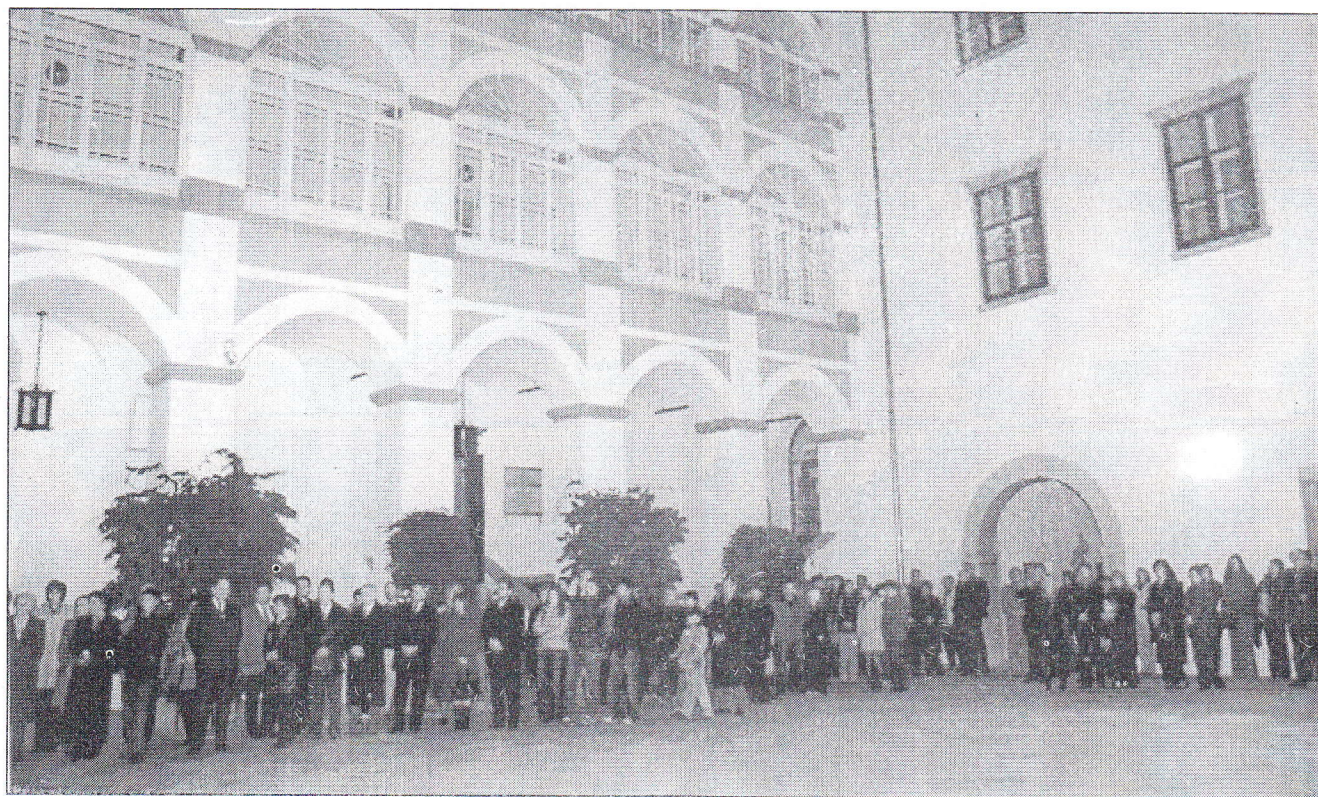
V članku so v uvodnem delu predstavljeni koncept občasne razstave med Dravo in Muro, njen nastanek in slavnostno odprtje v novembru leta 2006. Nato pa se sprehodimo po dveh etažah priložnostne zbirke skozi arheološka obdobja na mejnem prostoru med Prlekijo in Medžimurjem. Zaradi precejšnjega zanimanja je razstava podaljšana še do konca leta 2008.

Ključne besede

Arheološka dediščina, arheološka najdišča, arheološka obdobja, prazgodovina, kamena doba, eneolitik, bakrena doba, bronasta doba, železna doba, halštatsko obdobje, latensko obdobje, rimska doba, srednji vek, razstava, Prlekija, Medžimurje, publikacija ob razstavi

Meddržavni projekt Turistične cone Prlekije in Medžimurja je vodila želja po skupni promociji in razvoju turizma v obeh obmejnih regijah na Hrvaškem in v Sloveniji. Projekt, ki ga je zasnovala Prleška razvojna agencija iz Ljutomera, je nato finančno podprla tudi Evropska unija v okviru programa Skupnosti Interreg IIIA, sosedskega programa Slovenija-Madžarska-Hrvaška 2004-2006.

Kot del turistične ponudbe na obravnavanem območju je projekt razširil in obnovil tudi kulturno ponudbo. Tako se je na slovenski strani Občina Razkrižje odločila, da obnovi svoj arheološki muzej na prostem v vasi Šafarsko. V kraju na vzpetini nad reko Ščavnico, na lokaciji z imenom Gradišče, leži prazgodovinsko najdišče. Arheološka izkopavanja Irene Šavel iz Pokrajinskega muzeja Murska Sobota

Slika 1: Prireditev ob odprtju razstave je potekala na notranjem dvorišču ormoškega gradu v večernih urah.
(Foto: Štefan Hozyan ml., 2006)

*Brane Lamut, kustos arheolog – muzejski svetovalec, Muzej Ormož, Kolodvorska cesta 9, 2270 Ormož.

so med leti 1979 in 1984 razkrila ostaline lesene arhitekture iz bakrene dobe. Po koncu terenskih raziskav so bile tri stavbe rekonstruirane tudi na terenu na kraju samem, a jih je zob časa do leta 2006 že toliko načel, da so bile potrebne obnove. Danes si jih lahko ogledamo prenovljene s prikazom navpičnih stavev za tkanje v eni od hiš ter z rekonstrukcijo ognjišča in peči na dvorišču.

Povsem na novo pa je bila postavljena priložnostna razstava v Ormožu, ki je bila prav tako delno financirana iz Interrega IIIa. Sredstva so bila namenjena nakupu vitrin, panojev, svetil, varnostnemu sistemu, multimedijški predstavitvi in seveda obnovi samih razstavnih prostorov. Kot razstavišče sta bila izbrana dva banjasto obokana prostora, ki ležita eden nad drugim v kleti in v visokem pritličju v južnem traktu ormoškega gradu. Oba prostora, s pripadajočo še globljo spodnjo kletjo, predstavljata po mnenju novjših raziskovalcev najstarejši del gradu, ki je še starejši od obrambnega stolpa.¹

Sredstva za samo postavitev razstave in za natis spremne publikacije pa je zagotovila Občina Ormož. Postavitev je bila sredi meseca avgusta leta 2007 zaupana Muzeju Ormož, razstava pa je bila odprta 10. novembra istega leta pred zbranimi na notranjem grajskem dvorišču.

Neposredno pred odprtjem razstave in po njem so si zbrani gostje lahko ogledali tudi na novo urejen prostor Turističnoinformacijskega centra Ormož v pritličju severovzhodnega trakta gradu, ki je bil prav tako urejen v okviru projekta »Turistične cone Prlekije in Medžimurja« in financiran iz sredstev programa Skupnosti Intereg IIIA.

Na južno steno gradu z notranjega dvorišča pa je Občina Ormož predvajala multimedijški prikaz predloga idejne ureditve z naslovom »Ormož 2006-urbanistična ureditev grajskega kompleksa«. Projekt je pripravil ART-A, Design, Ljubljana, zasnoval pa ga je Franc Avbelj, univ. dipl. inž. arh.

Znotraj projekta sta bili za arheologijo zanimivi dve stvari. V obnovljenih prostorih nekdanje grajske pristave je bil načrtovan poleg etnološkega tudi arheološki muzej, kot sestavni del projekta pa je predviden še arheološki muzej na prostem, ki naj bi bil lociran vzhodno od gradu na začetku grajskega parka. Osnova naj bi bila prazgodovinska arhitektura, ki je bila doslej odkrita na ormoškem območju.

Prireditve ob odprtju razstave Med Dravo in Muro je povezoval Bojan Rajh, glasbene točke pa je pripravil Glasbeni studio Klavdija iz Ormoža.

Ob tej priložnosti so spregovorili: direktorica muzeja Zdenka Kresnik, avtorja razstave Brane Lamut in Marko Mele ter poslanec državnega zbora in župan Občine Ormož Vili Trofenik, ki je razstavo tudi odprl.

Odprtja razstave so se udeležili številni gostje, predstavniki političnega življenja, med njimi je gospa Zoranova zastopala Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, ter kolegi iz muzejev in sorodnih kulturnih ustanov. Omenimo naj goste iz domačih ustanov, kot so Pokrajinski muzej Ptuj, Dolenjski muzej Novo mesto, Zgodovinski arhiv Ptuj, ki so tudi posodili gradivo za razstavo, dalje iz Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti iz Ljubljane, iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Maribor, z arheološkega oddelka Filozofske fakultete v Ljubljani študente in akad. univ. prof. dr. Biba Teržan, iz tujine pa moramo omeniti vsaj predstavnike sodelujočih muzejev. S Hrvaške, iz Varaždina, sta se odprtja udeležila profesor Vladimir Kalšan, ravnatelj Muzeja Međimurja Čakovec ter profesorica Branka Kovačić, kustodinja za arheologijo, ki je tudi pripravila dokumentacijo in gradivo za razstavo ter prispevala dve poglavji v publikaciji, ki je izšla ob razstavi. Iz Deželnega muzeja v Gradcu /Landesmuseum Joanneum Graz/ v Avstriji po se je odprtja udeležil hon. prof. dr. Diether Kramer, ki je omogočil izposojajo depoja bronastih predmetov iz Grab pri Središču.

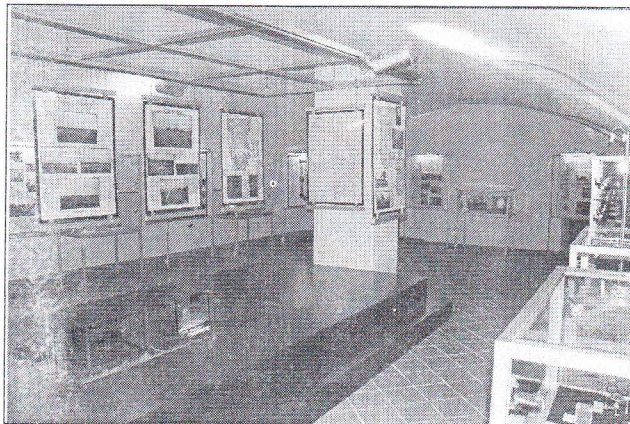
Slika 2: Ob odprtju razstave so spregovorili direktorica Muzeja Ormož, Zdenka Kresnik (na levi), oba avtorja razstave, kustosa za arheologijo v Muzeju Ormož, Marko Mele (prvi z desne) in Brane Lamut (drugi z desne) ter poslanec državnega zbora in župan Občine Ormož Vili Trofenik (tretji z desne). (Foto: Štefan Hozyan ml., 2006)

Razstava je zbudila precejšnje zanimanje, saj jo je v prvih dvanajstih mesecih obiskalo 3576 ljudi različnih starosti in iz različnih dežel. Pogosti obiskovalci v organiziranih skupinah so bili otroci: iz vrta, osnovnošolci in srednješolci iz Podravja, skupine upokojencev in veteranov ter številne družine na izletih. Zaradi precejšnjega zanimanja smo sklenili v

¹ Sapač, Grad Ormož, sl. 4 na str. 27.

Muzeju Ormož razstavo podaljšati še za več kot leto dni, do konca leta 2008.

Dva enako velika razstavna prostora sta narekovala tudi dvodelno zasnovo postavitve. V zgornjem delu smo se tako odločili prikazati arheološko dediščino obmejnega dela Medžimurja in Prlekije, v spodnjem delu pa je bil dan poudarek gradivu iz občine Ormož. V obeh nadstropjih gre za prikaz dokumentarnega gradiva na panojih in eksponatov v vitrinah, pri čemer so najdbe vsakič razvrščene po kronološkem redu, na začetku vsakega obdobja pa je karta razprostranjenosti s prikazom naselbin, grobišč in slučajnih najdb.

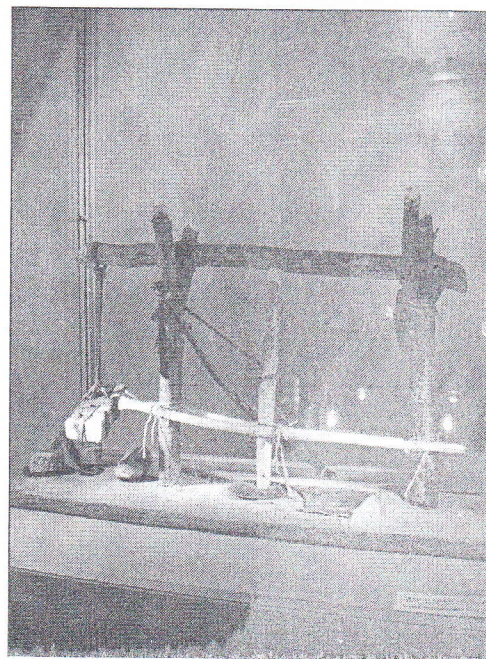
Slika 3: Pogled v zgornji razstavni prostor, kjer so bile prikazane najdbe iz obmejnega prleško-medžimurskega območja. (Fototeka Muzeja Ormož, Foto: Štefan Hozyan ml., 2006)

Razstava se začne v zgornjem delu, ki ga je postavil kustos arheolog Marko Mele. Uvodni del je namenjen predvsem šolski mladini, saj so na panojih prikazana arheološka obdobja v časovnem zaporedju, nadalje pomen kulturne dediščine, metodologije arheoloških topografskih raziskav, kot so: pregled ledinskih imen, starih zemljevidov, uporaba podatkov s posnetkov iz zraka, površinski pregledi terena, dalje podpovršinski pregledi, kot so raziskave geoelektrične upornosti tal, magnetometrija in georadar. Ta del razstave končujeta paño s prikazom različnih arheoloških izkopavanj in najmlajšim obiskovalcem namenjen peskovnik, v katerem lahko »odkrijejo« arheološke najdbe in jih narišejo. Sestavni del tega uvodnega dela razstave je še videoposnetek, ki razgrinja pestrost arheološke dediščine prikazanega območja.

Sledi del s prikazom arheoloških razdobij z izbranimi najdišči. Najstarejše najdbe v regiji pripadajo neolitiku ali mlajši kameni dobi ter eneolitiku oziroma bakreni dobi (ca. 2200 pred našim štetjem). Iz teh obdobja je tako v Medžimurju kot v Prlekiji poznanih precej posamičnih najdb glajenega kamnitega orodja, ki je razstavljeno v prvi vitrini.

Da si obiskovalci lažje predstavljajo, na kakšen način

so prazgodovinski mojstri prevrtali kamnito orodje, da bi ga nasadili na lesen držaj, je v naslednji vitrini predstavljena lesena vrtalna naprava z votlim svedrom na navpični osi, ki so jo sukali s pomočjo loka. Kamen, namenjen za izdelavo kladivaste sekire, tolkala ali kladiva, ni bil izbran med najtršimi kamninami, temveč sta to bila pogosto amfibolit in serpentinit, ki sta plastovita in zato relativno prožna. Takšno kamnino je prevrtal trši kremenčev pesek, ki so ga dodajali pod votel sveder

Slika 4: Z vrtalno napravo z votlim svedrom je bila razstava dopolnjena kasneje. Uporabili so jo učenci na mladinskem raziskovalnem taboru, ki ga je pripravil Muzej Ormož v Grabah pri Središču ob Dravi leta 2007. (Fototeka Muzeja Ormož, Foto: Nina Mertik, 2007)

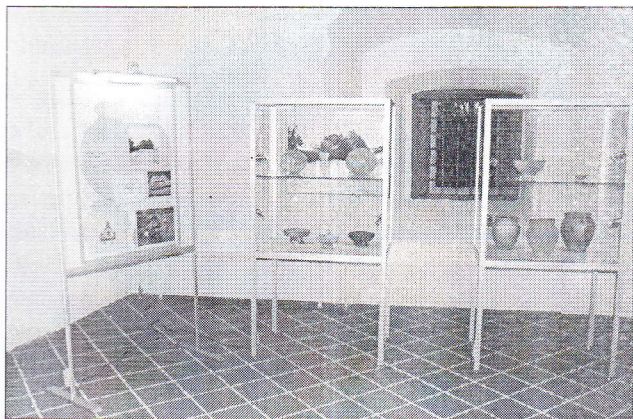
Poleg posamičnih najdb je v regiji znanih nekaj eneolitskih naselbin, ki so bile odkrite ob topografskih raziskavah, na razstavi so prikazane kartirane na zemljevidu, nekaj pa so jih arheologi tudi raziskali, kar je delno prikazano s fotografijami. Kot primer eneolitske naselbine je na razstavi dan poseben poudarek najdišču Šafarsko v občini Razkrižje. Odkrito gradivo je predstavljeno v tretji vitrini. Pri tem prevladujejo različne oblike keramičnega posodja, nekaj keramičnih zajemalk. Razstavljeni sta še dve kamniti orodji, bakrenih pa ni bilo najdenih, kljub temu da najdišče sodi že v bakreno dobo.

Kot je bilo že v uvodnem delu povedano, je bila na podlagi odkritih arhitektonskih ostalin na Gradišču pri Šafarskem delno rekonstruirana prazgodovinska naselbina. Postavili so tri stavbe po stari bakrenodobni metodologiji, dalje odprto ognjišče in peč. Rekonstrukcije so na razstavi prikazane s fotografijami na panojih.

Bakreni dobi sledeča bronasta doba (2200-800 pr. n. št.) je prikazana v dveh vitrinah. V eni je razstavljena depojska najdba iz Grab pri Središču, hrani jo Štajerski deželni muzej v Gradcu (Landesmuseum Joanneum Graz), in nam jo je za to priložnost posodil. Na gornji polici so razstavljene tri bronaste krogle ali njihovi deli, ki so, glede na težo (vsak večji je še enkrat težji) morda starodavne uteži. Na spodnji polici so ostali predmeti iz depoja: deli sulic, plavutastih sekir, nekaj tulastih sekir in konica bronastega rezila. Glede na to, da so predmeti fragmentarno ohranjeni, lahko sklepamo, da gre za depo livarja, ki je imel ta prazgodovinski zaklad pripravljen zato, da ga bo pretopil v druge izdelke. Najdbo uvrščamo v starejši del kulture žarnih grobišč, v II. horizont depojev pri nas². V drugi vitrini je delno prikazana pozna bronasta doba s parom keramičnih posod iz Ormoža ter najdbama bronastih sekir iz Ženika in Središča.

Sledijo keramične najdbe, ki ilustrirajo železno dobo. Izbrani kosi ne pripadajo njenemu starejšemu delu, halštatskemu obdobju (ca. 800-400 pred našim štetjem), temveč mlajšemu latenskemu obdobju (400-15 pred našim štetjem). Za razliko od prej razstavljenih keramičnih posod so te že izdelane na hitro se vrtečem lončarskem kolesu. Odkrite so bile kot mlajše gradivo na prazgodovinski naselbini na najdišču Šafarsko.

Sledi predstavitev rimskega obdobja (15 pr. n. št. – 476 n. št.) v regiji, najprej vseh najdišč in poteka rimske ceste na zemljevidu in potem še najdb v vitrinah.

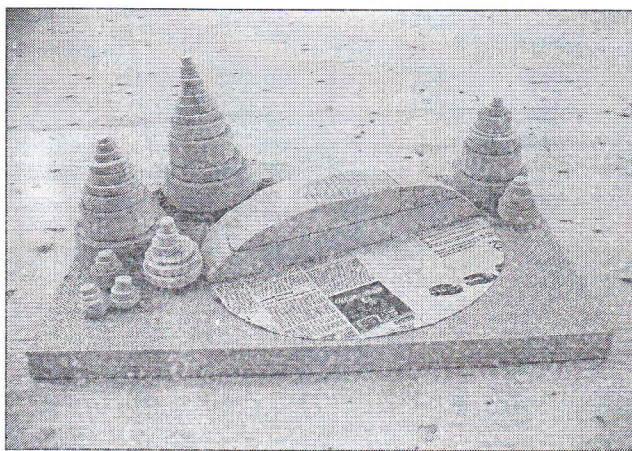
Slika 5: Rimska doba v Medžimurju je bila prikazana z gradivom iz gomilnega grobišča Trnovčak. (Fototeka Muzeja Ormož. Foto: Štefan Hozyan ml., 2006)

Iz karte je razvidno, da je antična cesta na območju današnjih občin Ormož in Središče potekala približno v smeri zahod-vzhod, v Medžimurju pa je z enim krakom zavila proti severovzhodu. Kako dobri

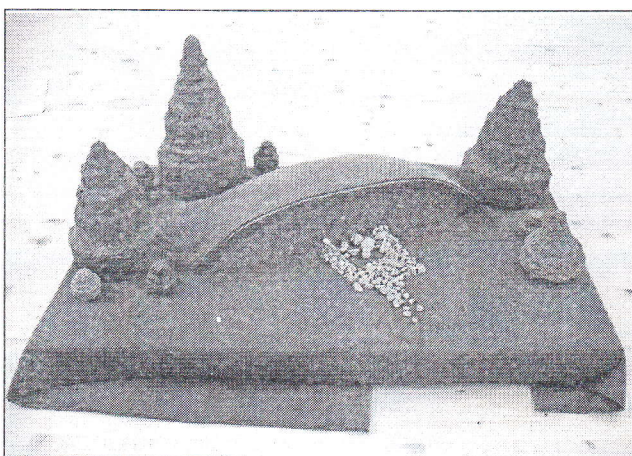
zemljemerci in načrtovalci cest so bili Rimljani, nam pričajo izbire za trase cest, ki so skoraj identične današnjim. Takšen primer je bil odkrit na primer ob arheoloških raziskavah na najdišču Hajndl, zahodno od Ormoža, v letih 1999/2000, kjer je, kot kaže fotografija na razstavnem panoju, odkrita rimska cesta potekala vzporedno s sodobno cesto. Bližina ceste je bila na tem najdišču odločilna tudi pri izbiri za lokacijo več peči za žganje apna, ki so ga od tu potem najlažje transportirali.

V naslednjih vitrinah je razstavljeno gradivo iz rimskih grobov, okrašeni keramični posodi iz Veržeja ter lonec iz gomile v Šalovcih.

Tudi antične najdbe iz Medžimurja so prikazane s keramiko iz gomil iz najdišča Trnovčak, prikaz rimske dobe v tem delu pa sklene maketa rimskodobne družinske gomile, ki kaže gomilo v preseku, v njej pa zidano grobno kamro s pristopno potjo.

Slika 6: Za ponazoritev pokopa v rimski dobi je restavratorica Nina Mertik izdelala model antične gomile v prerezu. Najprej v belem mavcu.

Slika 7: Posebej je izdelala miniaturne kopije posodic iz antičnega gomilnega grobišča Trnovčak na Hrvaškem in jih ustrezno pobarvala.

² Turk, Datacija poznobronastodobnih depojev, str. 170-172, na tab. 70. in II, str. 89 ss, posebno str. 108.

Slika 8: V gomili je s kamenčki nakazala grobno kamro in potko do nje ter vse skupaj pobarvala.
(Fototeka Muzeja Ormož, Foto: Nina Mertik, 2007)

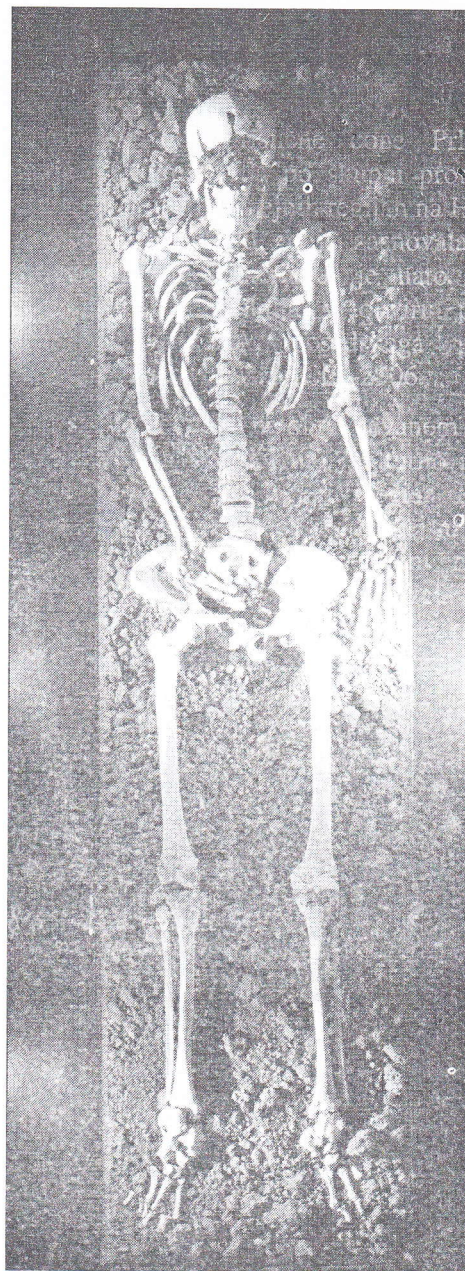
Čas od preseljevanja ljudstev do vključno srednjega veka (476-1492) je prikazan z dvema najdiščema. Iz Medžimurja je razstavljeno naselbinsko keramično gradivo z Gradišča pri Nedelišču zahodno od Čakovca, ki je datirano od sredine 13. pa vse do konca 15. stoletja. Torej je nastalo po vdoru mongolskega vojskovodje Batu kana in je prenehalo z vdorom Turkov. Nemirni časi so zahtevali utrjeno naselje in risba na panoju nam kaže možno rekonstrukcijo obrambnih priprav. Naselje je bilo obdano z lesenimi palisadami in dodatno utrjeno s stolpi za lokostrelce, pred palisado pa sta bila še jarek in zemljen nasip. Iz bližnjega potoka Trnava je bila v obrambni jarek napeljana še voda. Prav tako kaže risba, da je bilo tudi samo gradišče prekopano na pol z jarkom z vodo, oba dela naselja pa je povezoval pridvižni most. V primeru, da bi sovražnik vdrl v en del naselja, je bilo torej še vedno možno dvigniti pridvižni most in se braniti v drugi polovici.

Od grobnega materiala je v treh vitrinah razstavljen izbor najdb belobrdske kulture iz najdišča Grabe pri Središču. V prvi vitrini je ponazorjeno, da je grobišče nastalo na lokaciji nekdanje rimske podeželske vile, v drugi vitrini je razstavljen značilen izbor moških pasnih spon in ženskih nakitnih predmetov, tretja vitrina pa je sredi razstavnega prostora. V njej je posebna atrakcija razstave, skelet mladenke, ki je živela pred tisočletjem. Antropologi so po razvitosti njenega okostja ugotovili, da je doživela le šestnajst let. Skelet spremljajo panoji, ki pojasnjujejo ostaline belobrdske kulture v vzhodnem delu Slovenije.

V spodnji obokani dvorani je razstavljena arheološka dediščina Ormoža in najbližje okolice. Tudi v tem delu je gradivo razvrščeno po časovnem zaporedju od prazgodovine do konca srednjega veka.

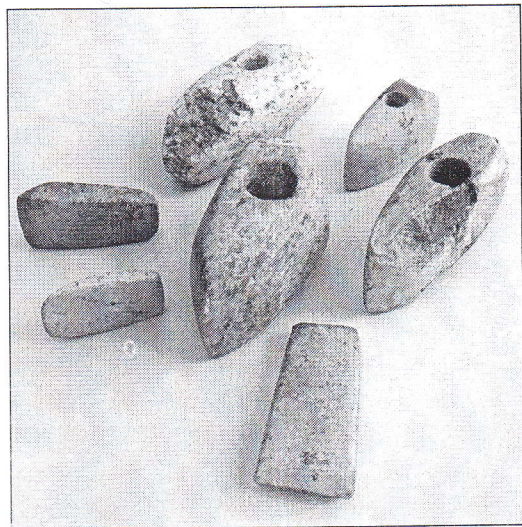
Na začetku je spet nekaj kamnitih orodij, pretežno iz

serpentinita in amfibolita. Največ je trapezastih in kladivastih sekir, kopača pa je le ena. S temi orodji sta predstavljeni mlajša kamena in bakrena doba. Bakrenodobna ali eneolitska najdišča so prikazana še na panoju, na karti razprostranjenosti, in delno na fotografijah.

Slika 9: Največ zanimanja mladih obiskovalcev je pritegnil skelet šestnajstletne mladenke iz Grab pri Središču z značilnimi pridatki belobrdske kulture. (Fototeka Muzeja Ormož, Foto: Marko Mele, 2006)

Naslednje razdobje bronaste dobe je v regiji zastopano le z najdbami pozne bronaste dobe, ki pripadajo kulturi žarnih grobišč. Iz starejšega dela te kulture je razstavljena ena od zakladnih ali depojskih najdb, in sicer iz kraja Pušenci, 2 km vzhodno od Ormoža. Najdba vsebuje manjšo in večjo plavutasto sekiro, dleto in šilo.

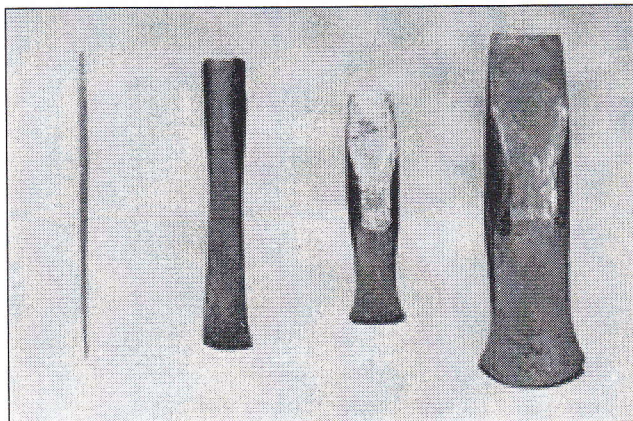
Slika 10: Na območju Slovenskih goric je bilo do sedaj najdenih že precejšnje število kosov prazgodovinskega kamnitega orodja. Razstavljeno zbirko hrani Osnovna šola Tomaž v Slovenskih goricah, ki nam je predmete za to priložnostno razstavo tudi posodila. (Fototeka Muzeja Ormož)

Mlajši del kulture žarnih grobišč pa predstavlja del naselbinskih najdb iz samega Ormoža, ki jih je v drugi polovici petdesetih in v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja izkopala Bernarda Perc, takratna kustodinja ptujskega muzeja.

Od vseh starodavnih obrti, ki so bile zastopane v naselju, je bilo najvažnejše livarstvo, zato smo predmete, ki so bili povezani z ulivanjem brona, razstavili v uvodnem delu. V vitrini lahko tako vidimo: dele nekdanjih keramičnih dvodelnih kalupov, keramična jedra kalupov, ki so služila temu, da so ostali tulci sekir in sulic votli, livarsko posodico, kos bronaste žilindre ter izdelke iz brona, kot so na primer igle za spenjanje obleke, zapestnica in ročaj kotlička.

Nadalje so prikazana na panojih sama arheološka izkopavanja kustodinje Bernarde Perc in tudi ugotovitve o odkriti prazgodovinski arhitekturi. Načrt tlorisa dela naselja s štiri metre široko, z rečnimi oblicami tlakovano cesto, s po 2 m širokimi pločniki in v pravokotno mrežo razvrščenih stavb nam kaže naselje protourbanega tipa, fotografije terena nekdanjega izkopa pa nize jam, ki predstavljajo ostanke nekdanjih nosilnih lesenih stebrov hiš. Prostore med nosilnimi stebri hiše so prazgodovinski prebivalci zapolnili s prepletom iz vejevja, ki so ga potem oblepili z ilovico. V primeru, da je stavba pogorela, so se deli hišnega lepa ohranili. Dva kosa takšnega hišnega lepa sta razstavljena v vitrini, prav tako del glinene plošče s spiralnim okrasom, ki je krasil notranjo stran hiše. Pogosta so bila v naselbini ognjišča, tako v hišah kot tudi na dvoriščih, tako da si

lahko ogledamo ognjiščni inventar: starodavno pekvo (pekač), kakršne so se skoraj nespremenjene obdržale do današnjih dni ponekod v Liki in v Dalmaciji, podstavke za različne in prenosna ognjišča.

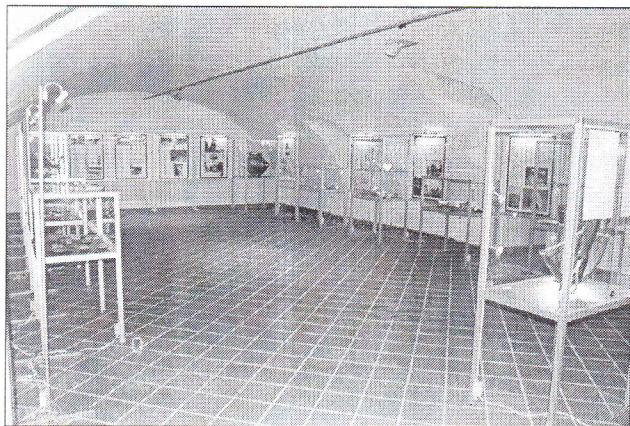
Slika 11: Zakladna najdba Pušenci. Skupino bronastih predmetov iz pozne bronaste dobe, ki pripadajo starejši kulturi žarnih grobišč, so odkrili povsem slučajno ob popravilu železniške proge leta 1940. Kasneje so predmeti prišli v Dolenjski muzej v Novem mestu, ki nam je depo za priložnostno razstavo tudi posodil. (Foto: Andrej Lamut, 2006)

V nadaljnjih vitrinah so razstavljeni najrazličnejši tipi poznobronastodobnih keramičnih posod, ki so služile za priprave hrane ali pa za shranjevanje živil, tako zrnja kot tekočin.

Večina keramičnih posod je bila fragmentarno ohranjenih, tako da je bilo treba koščke zlepi in manjkajoče dele dopolniti z mavcem. Delo Janeza Gojkoviča, ki je restavriral keramično gradivo v petdesetih in šestdesetih letih preteklega stoletja, je prav tako prikazano s fotografijo.

Poleg posodja so nekdanji prebivalci iz gline oblikovali tudi druge uporabne predmete, kot so vretenca, ki so na spodnjih koncih obteževala preslice predic in preprečevala, da navita nit ne bi zdrsnila z njih, dalje uteži različnih oblik, med njimi piramidalne za obteževanje nosilnih niti na vertikalnih statvah in izjemno velike piramidalne, ki so morda služile za obtežitev ribiških mrež.

V glini so oblikovali tudi podobe svojih bogov, boginj in božanstev ter votivnih živali. Izbor kipcev golih boginj in oblečenih svečenic si obiskovalci lahko ogledajo v vitrini, rekonstrukcijo ženske noše pa na panoju v risbi Franceta Anžela. Isti avtor je v risbi upodobil tudi pogled na ormoško prazgodovinsko naselbino, kakršna se je kazala raziskovalcem ob koncu izkopavanja v začetku šestdesetih let. Risba na panoju nam kaže polkrožno naselbino velikosti ca 400 x 380 m, ki jo je z južne strani ščitila reka Drava, z ostalih pa do 6 m globok jarek in do 5 m visok nasip.

Slika 12: Pogled v spodnji razstavni prostor, kjer so razvrščene po časovnem zaporedju od prazgodovine do konca srednjega veka predvsem najdbe iz samega Ormoža. (Foto: Štefan Hozyan ml., 2006)

Raziskave arheološke dediščine so pokazale, da se je ormoška naselbina brez prekinitev nadaljevala v starejšo železno ali halštatsko dobo (800–400 pred našim štetjem). To razdobje je na razstavi prikazano v vitrini z značilno halštatsko keramiko, s cedilom, z ropotuljico in najstarejšim železnim nožičkom. Slikovno gradivo na panoju pa dopolnjuje prikaz halštatske dobe s fotografijo izkopavanja gomile na Hardeku pri Ormožu leta 1899 in njenega raziskovalca Franza Ferka.

Iz mlajšega odseka železne dobe, iz latena (400–15 pred našim štetjem), je poznanih tudi precej najdb, ki pa se omejujejo predvsem na zadnji dve stoletji pred našim štetjem. Zanimive najdbe tega obdobja so latenske lončarske peči, od katerih je ena razstavljena v ormoškem hotelu. Na panoju na razstavi pa je razstavljena fotografija modela takšne peči, ki so ga izdelali učenci in dijaki na mladinskem raziskovalnem taboru v Ormožu leta 2006 in v njem žgali glinene posode, ki so jih prav tako sami izdelali.³

Razstavljena posodje dokazuje, da so takratni prazgodovinski lončarji pri izdelavi že uporabljali hitro se vrteče lončarsko kolo. Glinene posode so žgali tako na oksidacijski kot na redukcijski način. Niso še poznali emajliranja posod, da bi zmanjšali njihovo propustnost, pa so glini pogosto primešali zdrobljen grafit, kar daje keramiki značilno intenzivno sivo barvo. Grafita v keramiki je toliko, da je na primer možno z razstavljenim fragmentom tudi pisati.

Poleg tega, da so bili v latenski dobi odlični lončarji, so izdelovali tudi kakovostne kovinske izdelke. Razstavljeni sta bronasta in železna fibula, sponki za obleko, ter izredno dolga železna sulica.

Slika 13: Na razstavi je bila prikazana fotografija lončarske peči, ki so jo udeleženci arheološkega raziskovalnega tabora izdelali po vzoru na peč iz mlajše železne dobe in v njej žgali glinene posode. (Foto: Andrej Lamut, 2006)

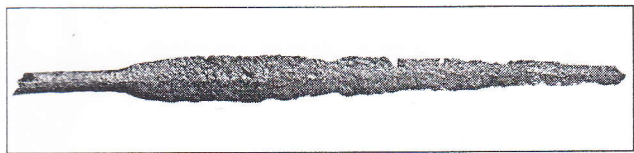
Kdo so bili prebivalci teh krajev, nam v pisnih virih sporočajo njihovi nasledniki Rimljani. Antični viri za naše kraje navajajo keltska plemena Serrete in Serapille.

Rimska doba (15. pred našim štetjem – 476 našega štetja) je v tem delu razstave prikazana le na panoju.

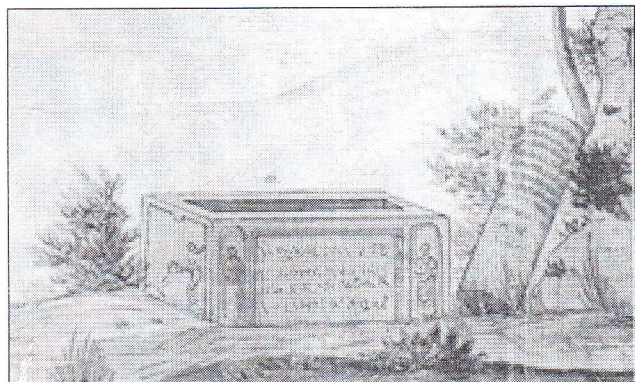
Iz najbližjega zaledja Ormoža sta prikazani s fotografijami dve pepelnici iz pohorskega marmorja. Prva je bila odkrita vzdignjena v križniškem gradu Velika Nedelja in je že proti koncu 19. stoletja prišla v ptujski muzej. Druga, iz Savcev, je v štajerskem deželnem muzeju v Gradcu (Landesmuseum Joanneum Graz). Leta 1801, ko je gospodoval grof Leopold Königsacker, je še bila na ormoškem posestvu, saj jo je risar ročno barvanega zemljevida vključil kot dekoracijo ob napisno polje. Napisno polje, namenjeno zgodovini posestva, gradu in plemenitih družin, je v glavnem ostalo prazno, s svinčnikom je le na začetku zapolnjenih nekaj vrstic.

Prav tu pa je zapisano, da je bila obravnavana pepelnica odkrita že daljnega leta 1796, in torej predstavlja najstarejšo arheološko najdbo na naših tleh. Na sprednji strani so podatki o pokojnikih, zanimiva pa je bočna stranica z dečkom, ki iz valjaste posode hrani pava, ptico, ki jo antična simbolika povezuje z večnostjo. Ob pepelnici je narisana še rimskodobni miljnik, odkrit v ormoškem gradu, eden od štirih na ormoškem območju, ob cesti, ki je vodila severno od današnjega mesta proti vzhodu.

³ Mele, Arheološki tabor

Slika 14: Kelti so bili odlični kovači. V boju so uporabljali tudi sulice z dolgo sulično ostjo, kakršno je kot slučajno najdbo odkril Slavko Prejac in nam jo posodil za to priložnostno razstavo. (Foto: Andrej Lamut, 2006)

Slika 15: Izsek iz ročno risane koloriranega zemljevida ormoške posesti, ki ga je dal leta 1801 narisati grof Königsacker. Ob napisnem polju sta upodobljeni tudi najstarejši arheološki najdbi na ormoškem območju, antična pepelnica iz Savcev in miljnik iz ormoškega gradu. (Fototeka Zgodovinskega arhiva Ptuj)

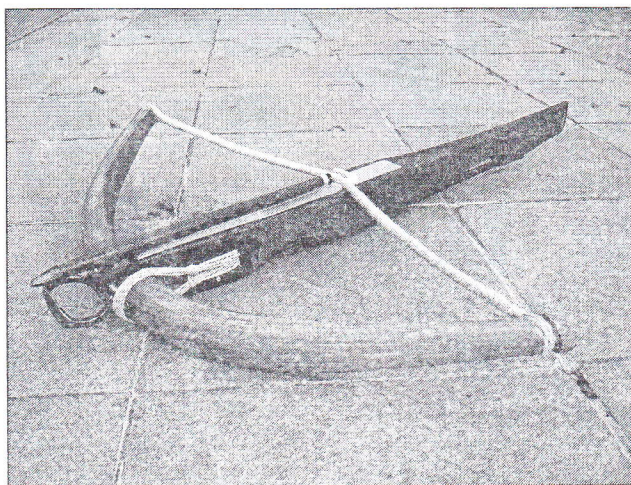
Najdbe iz časa po propadu rimskega cesarstva so na obravnavanem območju redke, šele v času po prodoru Madžarov nastane grobišče v Grabah pri Središču, na katerem je bilo do danes odkritih okrog 300 grobov. Pogostejše so potem visoko- in poznosrednjeveške najdbe, ki nastanejo po umiku Madžarov iz regije na prelomu 12. v 13. stoletje. Med takšnimi lahko omenimo tudi razstavljeni železni pušični konici s konca 15. stoletja. Že njuna debelina kaže, da nista pripadali puščicam za lok, temveč tistim krajšim za samostrel. Kopija samostrela, ki jo je posodil muzej iz Lendave, je tudi razstavljena v vitrini.

Takšni samostreli so bili v rabi do prehoda iz poznega srednjega v novi vek, do uveljavitve smodnika. Strelec je z eno nogo stopil v kovinsko zanko na vrhu loka, se sklonil, za tetivo zataknil dva kovinska kavlja, ki sta mu visela izza pasu, mednju in na utor samostrela položil kratko puščico ter z vstajanjem napel tetivo. Treba je bilo le še napeto tetivo na hrbtni strani pritrditi s peresom in orožje je bilo pripravljeno na strel. Upodobitve vojakov s samostrelom so v likovni umetnosti pogoste, kako pa je izgledal madžarski strelec, nam prikazuje na primer upodobitev na igralni karti, ki jo hrani Kulturnozgodovinski muzej na Dunaju

(Kulturhistorisches Museum Wien)⁴. Na sličici vidimo vojaka, ki z orožjem meri proti gledalcu. Poleg samega samostrela je zanimiva še vojakova noša s kavljema za napenjanje loka za pasom. Puščice za samostrel so bile precej krajše od tistih za lok, vojak jih ni nosil v tulu na ramenu kot lokostrelec, temveč v tulu trapezaste oblike, ki mu je visel ob levem boku na pasu, kot kaže upodobitev na igralni karti.

Ob razstavi so izšle tudi publikacije. Spremna publikacija ob razstavi je imela identičen naslov kot razstava sama: »Med Dravo in Muro-predstavitev arheološke dediščine obmejnih občin Prlekije in Medžimurja.«, obsegala je 52 strani, 51 črno-belih fotografij, 3 zemljevide, 2 načrta in trinajst risb.

Predgovor k publikaciji je napisala direktorica Muzeja Ormož Zdenka Kresnik in v njem navedla, kako je do postavitve prišlo in vrsto institucij, ki so nam pomagale pri razstavi z izposojjo gradiva.

Slika 16: Kopija samostrela je razstavljena ob originalnih železnih pušičnih osteh za samostrel iz Ormoža v zadnji vitrini spodnje etaže za ilustracijo poznosrednjeveškega obdobja. (Fototeka Muzeja Ormož)

Sledil je članek obeh avtorjev z naslovom O razstavi (str. 5), v katerem sva pojasnila njen koncept. Nadalje članek – Brane Lamut: Ormož in okolica med prazgodovino in novim vekom – zgodovina arheoloških raziskav (str. 6–24), Marko Mele je napisal članek z naslovom »Od prvega človeka do odkritja Amerike« (str. 25–45). Znotraj slednjega je dve poglavji prispevala sodelavka razstave prof. Branka Kovačič, kustodinja za arheologijo v Muzeju Međimurja Čakovec, prvo se je glasilo »Trnovčak-antično gomilno grobišče« (str. 35–38), drugo pa »Gradišče pri vasi Nedelišče – srednjeveška naselbina« (str. 42–45). Ob koncu tekstov je sledil na treh straneh seznam uporabljene literature (str. 46–48)

⁴ Kugler, The Kunsthistorisches museum in Vienna, str. 107 v sredini zgoraj.

ter na dveh straneh povzetek v angleščini, ki ga je prevedla prof. Nina Cerkenik, vse slovenske tekste pa je lektorirala Nadica Granduč. Povsem na koncu sta zemljevid regije z vsemi arheološkimi najdišči (str. 51) ter njihov seznam razdeljen po arheoloških obdobjih ter z omembo vrste najdb (str. 52). Osnove zemljevidov na razstavi in tiste v katalogu nam je dovolil razstaviti in objaviti Geodetski zavod Slovenije, kartografsko pa jih je obdelal Marko Mele.

Slika 17: Naslovna stran publikacije, ki je izšla novembra 2006 v Ormožu, ob razstavi v nakladi 500 izvodov. Tisk publikacije: Vijolica, d. o. o., Ormož. (Fototeka Muzeja Ormož)

Poleg tega je muzej založil še dve publikaciji, ki sta namenjeni šolarjem. Gre za učne liste, primerne za učence nižje stopnje osnovnih šol (16 strani) in zahtevnejše učne liste za učence višjih razredov osnovnih šol (20 strani), ki sva jih sestavila Brane Lamut in Marko Mele.

Literatura

- Knez, Tone, 1960–61: Pušenci. *Varstvo spomenikov* 8, 227, 267, T. 7:5-8.
- Kugler, Georg, 2000: The Kunsthistorisches museum in Vienna. A Picture Panorama, Playing cards with the game of court appointments, zgoraj v sredini.
- Lubšina Tušek, Marija, 2005: Ormoško območje v arheoloških obdobjih in prostorska arheologija. *Ormož skozi stoletja V/I*, Ormož, str. 179–208.
- Lamut, Brane, 1987: Ormož, podoba prazgodovinskega naselja. *Bronasta doba Slovenije*, Katalog razstave Narodnega muzeja, Ljubljana.
- Lamut, Brane, 1988–89: Kronološka skica prazgodovinske naselbine v Ormožu. *Arheološki vestnik* 39–40.
- Lamut, Brane, 2001: The chronological structure of the Late Bronze and Early Iron Age settlement. Die Drau-, Mur- und Raab- Region im 1. vorchristlichen Jahrtausend. Akten des Internationalen und Interdisziplinären Symposiums vom 26. bis 29. April 2000 in Bad Radkersburg. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*. Aus dem Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien. Band 78, Bonn, 207–242.
- Lamut, Brane, 2006: Prazgodovinski Ormož. Pol stoletja od odkritja poznobronasto– in starejšeželezodobne naselbine. Arheološke raziskave Bernarde Perc v letih 1955–1962. Katalog priložnostne razstave, Muzej Ormož, Ormož.
- Lamut, Brane in Mele, Marko, 2006: Med Dravo in Muro–predstavitev arheološke dediščine obmejnih občin Prlekije in Medžimurja. Publikacija Muzeja Ormož ob razstavi. Ormož.
- Lamut, Brane in Mele, Marko, 2007: Med Dravo in Muro–predstavitev arheološke dediščine obmejnih občin Prlekije in Medžimurja. Učni listi primerni za učence nižjih razredov osnovnih šol. Publikacija Muzeja Ormož. Ormož.
- Lamut, Brane in Mele, Marko, 2007: Med Dravo in Muro–predstavitev arheološke dediščine obmejnih občin Prlekije in Medžimurja. Učni listi primerni za učence višjih razredov osnovnih šol. Publikacija Muzeja Ormož. Ormož.
- Mele, Marko, 2006: Arheološki tabor »Eksperimentalna rekonstrukcija keltske lončarske peči in žganje keramike v njej«. *Mladinski raziskovalni tabori. Ena od oblik muzejske pedagoške dejavnosti*, Muzej Ormož. Ormož, str. 11–20.
- Mele, Marko, 2007: Arheološki poletni tabor 2007 »Kamnito orodje in orožje prvih poljedelcev«. *Kamnito orodje in orožje ter športna dejavnost preteklih generacij. Arheološki in zgodovinski raziskovalni tabor*. Publikacija Muzeja Ormož. Ormož, str. 3–10.
- Perc, Bernarda, 1962: Prazgodovinska naselbina v Ormožu. *Ptujski zbornik* 2.

- Perc, Bernarda, 1962–63: K stratigrafiji žarnogrobiščne naselbine v Ormožu. *Arheološki vestnik* 13–14, 375–381.
- Sapač, Igor, 2007: Grad Ormož. *Umetnostna dediščina ormoškega območja od 12. do izteka 19. stoletja*, Zbornik razprav ob razstavi, Muzej Ormož, Ormož, str. 24–27.
- Teržan, Biba, 1990: Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem. *Katalogi in monografije narodnega muzeja v Ljubljani* 25. Ormož – naselbina, str. 45. Ormož – nekropola, str. 78–81, Ljubljana.
- Turk, Peter, 1995, 1996: Datacija poznobronastodobnih depojev. Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronzaste dobe na Slovenskem I in II-edit. *Biba Teržan. Katalogi in monografije* 29 in 30, Narodni muzej, Ljubljana.

Povzetek

V okviru pobude Skupnosti Intereg IIIA, Sosedskega programa Slovenija-Madžarska-Hrvaška 2004-2006, je nastal na pobudo Prleške razvojne agencije projekt: »Turistične cone Prlekije in Medžimurja«. Del tega projekta je bila tudi postavitve občasne arheološke razstave, ki je bila zaupana Muzeju Ormož. Kustosa arheologa v Muzeju Ormož Brane Lamut in Marko Mele sta se z idejo seznanila v sredi avgusta 2006 in do 10. novembra istega leta v dveh obokanih prostorih ormoškega gradu postavila razstavo: »Med Dravo in Muro-predstavitev arheološke dediščine obmejnih občin Prlekije in Medžimurja«. V zgornjem prostoru je po uvodnem pedagoškem delu predstavljena regija z gradivom s posameznih izbranih arheoloških najdišč, v spodnjem prostoru pa so razstavljene najdbe prvenstveno iz samega Ormoža. Obiskovalcem sta na voljo tudi film na videoposnetku in publikacija. Poleg avtorjev razstave je dve poglavji o arheoloških najdiščih v Medžimurju prispevala tudi kustodinja za arheologijo v Muzeju Međimurja Čakovec, prof. Branka Kovačić. Kot knjižici so v letu 2007 izšli še učni listi, posebej za nižje in višje razrede osnovnih šol. Gradivo za razstavo je prispevalo več domačih in tujih muzejev, ustanov in posameznikov. V prvem letu si je razstavo ogledalo 3.576 obiskovalcev, zaradi zanimanja je podaljšana še do konca leta 2008.